

UTÓSZÓ

Ötven évvel ezelőtt (1923. január 6-án) jelent meg a *Szervezett Munkás* első száma. Belgrádban adták ki, a Jugoszláviai Szövetségi Szakszervezeti Tanács központi közlönye volt. Céljáról az első számban közölt „Köszöntő szavunk-ból” értesülünk: „A magyar nyelvű *Szervezett Munkás* megindítása a jugoszláviai munkásmozgalom egy nagy szükségletét fogja kielégíteni. A nagyszámú magyar ajkú munkásságnak módja lesz ekként nemcsak állandóan figyelemmel kíséreni a szakszervezeti munkásmozgalom fejlődését, hanem élénken részt is venni a szakszervezetek újjáteremtésében, valamint a harcokban, amelyeket a tőke offenzívája számunkra már előkészít. Ezzel el fog hárulni az öntudatos jugoszláviai munkásság szellemi és a tettekben nyilvánuló egységének nagy akadálya, mert a magyar elvtársaink az ő *Szervezett Munkásuk* révén szoros lelki kapcsolatba jutnak a jugoszláv proletariátussal, fegyvertársukkal a kérelhetetlen osztályharcban, akikkel már eddig is sok közös harcban küzdöttek, tūrtek és szenvedtek.” Ezt a célt szolgálta a vasárnaponként megjelent lap szerkesztési koncepciója: cikkeket közölt a nemzetközi munkásmozgalom köréből, tudósításokat a hazai szakszervezetek harcáról, gyári vagy falusi tudósítók, munkáslevelezők írásait a munkáséletről, a kizsákmányolásról, az osztályharcról, a szervezkedés fontosságáról...

A lap kiadását különösen szükségessé tette, ahogy Danilo Kecić írja (*Osztályharcok Vajdaságban 1918—1941*), hogy „Vajdaságban korábban is a legtöbb forradalmi irányú munkás a magyar nemzetiségűek közül került ki – mégpedig aránylag jóval több, mint ahány magyar élt ezen a területen –, szükség mutatkozott arra, hogy a Független Szakszervezet központi lapjának az *Organizovani radnik*nak a mintájára magyar nyelvű újság is jelenjen

meg. Anyagi eszközök híján, s az önkéntes adományok lassú begyűjtése miatt csak 1923 januárjában láttak hozzá a lap alapításához. Mivel a vajdasági erők nem mutatkoztak elegendőnek, a magyar nyelvű újság Belgrádban jelent meg *Szervezett Munkás* címmel.”

Az első számokat tehát Belgrádban szerkesztik és adják ki (Szerkesztőség és kiadóhivatal: Palilulska Kasina, Beograd, Vidinska ul. br. 58. Telefon 882), a laptulajdonos Jovan Vuković asztalosmunkás, felelős szerkesztő pedig Nemanja Lazarević. Április 15-től kezdve már Pavle Popović bőrmunkás szerepel mint főszerkesztő.

A kiadás azonban sok, főleg anyagi természetű nehézségbe ütközött, s az első fél év után meg is szűnt (június 10). A vajdasági magyar munkásság a küzdelmes, nehéz években ismét sajtó nélkül maradt. Ennek káros voltát mindjárt megérezték, s a következő évben történtek kísérletek egy új magyar nyelvű munkásújság megindítására, amely tájékoztatta és toborozta volna az itteni magyar munkásokat. Néhány kísérlet nem sikerült. A munkásmozgalm forradalmi erői azonban nem adták föl a küzdelmet, s 1925. június 21-én újra megjelenik a *Szervezett Munkás*. Megjelenése ettől kezdve folyamatos egészen 1929. január 13-ig, utolsó száma ezt a dátumot viseli. A január 6-i intézkedésekkel betiltották a politikai pártokat, a szakszervezetet és lapjaikat.

Noha viszonylag rövid ideig jelent meg, a *Szervezett Munkás* jelentős szerepet tölthetett be a munkásmozgalm megszilárdításában, valószínűnek tartják, hogy induláskor 1000 példányban jelent meg, betiltásakor viszont már 2500-ban. Olvasottságára jellemző lehet egy tudósításban megjelent adat: szakszervezeti csoportunk (Keviszállás) nő és kiterjed Senta—Gunaras, Tornyos-pusztára is – írja a kevi tudósító. – A *Szervezett Munkásból* 41 fogy el, de több is kellene, ezt legkevesebb 300 proletár olvassa.

Az említett szünet után az újság ismét Belgrádban jelenik meg, valójában azonban már Szabadkán készítik, s 1925 augusztusában a szerkesztőség végleg Szabadkára kerül. A választás azért esett erre a városra, mert a munkásmozgalm itt igen erős volt, s a szerkesztőség a város és a környék forradalmi

erőitől komoly támogatást remélhetett. Főszerkesztői voltak többek között Domány János, Hedrich Károly, Petar Francišković és Hegedüs József.

Sajnos, a lap anyaga ma nehezen hozzáférhető, Vajdaságban nincs belőle egyetlen eredeti teljes évfolyam sem. A Vajdasági Forradalmi Múzeumban két évfolyam található meg eredetiben, a többi fénymásolatban. Ezek a körülmények igen megnehezítik a tanulmányozást, pedig erre – az eddiginél nagyobb mértékben – szükség van. Tanulságos, hasznos lenne ez sajtótörténetünk kutatói és a sajtó dolgozói számára is. Ebből a hiányos öt évfolyamból – akár az írás, akár a szerkesztés szempontjából – olyan tapasztalatokat szűrhetnénk le, amelyeket nem lenne szabad lebecsülnünk.

De nemcsak a sajtó, az újságírás számára lenne érdekes a *Szervezett Munkás* behatóbb tanulmányozása. Múltunk. történelmünk egy korszakának megértéséhez is nélkülözhetetlen dokumentumokat szolgáltat: a szervezeti életről, az osztályharcról, a dolgozók munka- és életkörülményeiről. A múlt helyes megismerése nemcsak a történészek számára fontos. Általában elmondható, hogy igen hiányosan ismerjük a húszas évek Vajdaságának társadalmi körülményeit, politikai eseményeit, gazdasági és szociális viszonyait, nemzetiségi problémáit, pedig – ez nem lehet vitás – ezek ismerete elengedhetetlenül szükséges a háború utáni események jó részének helyes megértéséhez. A meglevő tanulmányok mellett mindenképpen kellenének újabb mozzanatok, vonatkozásokat megvilágító történelmi munkák és népszerűsítő publikációk is.

Ilyen munka többek között Somogyi Pálnak, a *Szervezett Munkás* neves költőjének visszaemlékezései, amelyet az Életjel adott ki *Máglya* címen. Somogyi itt a következőket írja:

„A szakszervezetben hetenként megvettem a *Szervezett Munkás* című hetilapot, mely ahogyan a többiektől hallottam, de a jó szemnek a tartalom is elárulta, a kommunista párt lapja volt. A jól szerkesztett négyoldalas szakszervezeti újság ügyesen burkolva verekedett a munkásság jogáért, az igazságért, a szebb holnapért. Cikkei bátrak, okosak és céltudatosak voltak. A felelős szerkesztő egy Székely nevű asztalos volt, de később megtudtam, hogy illegá-

lisan néhány kommunista újságíró is segítette szerkeszteni Szabadkán a lapot. A tényleges főszerkesztő Haraszti Sándor volt. Elhatároztam, hogy verset küldök neki. I. Gyomos álnéven küldtem be néhány verset. De azt a választ kaptam, hogy írjak prózát, tudósítást, mert verset csak kivételes esetben jelentetnek meg. Én azonban nem hallgattam a szerkesztői üzenetre: verseimmel tovább ostromoltam őket...”

Am elmondja, hogy nemcsak verseket írt, de megbízatásokat, pártfeladatokat is vállalt, titkos összejövetelekre járt, röpiratokat hordott szét:

„Sejtünkbe tartozott: Polgár, Halasi cipész és felesége, Šefčik villamoskálauz és én. Pártkönyvet nem adtak, a tagsági díjat Šefčik szedte be, de ő is csak pontokkal jegyezte, ki fizetett, ki nem. A sejtülésekről jegyzőkönyvet nem vezettünk. Látható, vagy esetleges árulkodó nyomok nélkül kellett dolgoznunk.

Az első komolyabb földalatti akcióban 1927 szilveszter éjszakáján Újvidéken vettem részt. Éjjel fél tizenkettőkor indultam el hazulról. Addig nyitott szemmel feküdtem az ágyon. Tudtam, nem kis dologról van szó, ha lebukom, vallatás, verés, börtön...” Persze, Somogyi visszaemlékezéseinek csak kis része foglalkozik a *Szervezett Munkás* időszakával, így is kiegészíti a képet.

Hiszem, e kötet elolvasása után az olvasó egyetért velem. A *Szervezett Munkás*ban közölt cikkek segítségével sok olyan dolog, összefüggés megvilágosodhat előttünk, amelyet előbb csak homályosan láttunk, vagy amelyet nem is sejtettünk. A jubileumi esztendő mellett elsősorban ez, haladó hagyományaink, múltunk jobb megismerésének szükségessége, a teljesebb megismerés lehetőségének megteremtése teszi indokolttá ennek a kötetnek a megjelenését. Válogatásunk ezért tartalmazza elsősorban azokat a tudósításokat, amelyek a munkások életéről és harcáról számolnak be.

Persze, azzal, hogy elmondtuk, hol, mikor, ki adta ki s meddig jelent meg, a *Szervezett Munkás* tulajdonképpeni jelentőségéről még nem sokat szoltunk. Pedig ez nem mellékes. Szerepe megjelenése idején igen nagy lehetett; az érték, amit képvisel most, ötven évvel azután is megbecsülést érdemel. Több

szempontból is. Ahhoz azonban, hogy ezt jobban megérthessük, megérezhes-sük, szólnunk kell még röviden a kor, századunk húszas éveinek társadalmi viszonyairól, a munkásosztály helyzetéről, a munkásmozgalomról itt, Vajdaságban.

A történészek megállapították, hogy a húszas évek elején a jugoszláv tőkés-osztály megerősödik, ami eleve azt jelenti, hogy nehezebbé válik a munkás-osztály helyzete. Erősödéséhez hozzájárult egyrészt a külföldi tőke, másrészt, közvetve, az is, hogy a munkásosztály egy része kiábrándulva fordított hátat a mozgalomnak, elvesztette hitét az osztályharcban, a munkásszervezetek is a reformista vonalat követték, nem készítették elő a munkásokat a politikai harcra, s számos hibát követtek el. Úgy számítják, hogy ekkor Vajdaságban a munkások 90 százaléka a szervezett munkásmozgalmon kívül állt. Ekkor kezd a munkásmozgalom forradalmi szárnya a Független Szakszervezetekbe tömörülni, azonban ez a folyamat sem megy könnyen, 1922-ben még egy tömegesebb május elseji ünnepséget sem sikerült szervezniük, egy évvel később azonban már sikerekről számolhattak be. A reformista irányzat hívei megpróbálták együttműködni a munkaadókkal, ez okozhatta, hogy ebben az időben nem hoznak jelentősebb eredményt a bérharcok, sztrájkok sem. Az eredménytelenség újabb kiábrándulást okozott a munkások körében, érezniük kellett, hogy azok árulják el őket, akiknek pedig éppen a harcra kellene vezetni a proletárokat. A kíméletlen tőkés kizsákmányolás azonban nem hagyott más alternatívát: újra és újra fel kellett venni a harcot, létkérdés volt ez. Úgy látszott, a Független Szakszervezetek megfelelő lehetőséget kínálnak erre, e szervezetnek keretében fejtette ki tevékenységét a Kommunista Párt is, érthető, hogy ennek voltak legforradalmibb törekvései. Ez nem kerülte el a rendőrség figyelmét, különösen Vajdaságban sújtotta kíméletlen rendőrségi terror a Független Szakszervezetek helyi szervezeteit, egy időben azzal indokolták munkájuk betiltását, hogy a párt tevékenykedik keretükben.

Vajdaságban ekkor körülbelül 200 000 agrárproletár élt, közülük került ki a legtöbb szervezett munkás, volt időszak, 1928 elején, amikor a Mezőgazdasági Munkások Szakszervezetének mintegy 5500 tagja volt. Jóval lassabban

haladt a gyáripari munkásság beszerzése. A munkaadók kérlelhetetlenek voltak, nyomban elbocsátották a szervezett munkásokat. Vajdaság kedvezőtlen gazdasági helyzete a munkanélküliek ezreit dobta az utcára, a kilátástalanságba. Az országban nyilvántartott munkanélküliek (1927) egyharmadát tartományunkban találjuk. A munkanélküliek megnehezítik a szervezett munkások harcát, közülük kerülnek ki a sztrájktrőrök, ha a munkaadó fölmond a szervezett, tiltakozó, béremelést követelő munkásnak, könnyen talál helyébe másikat. Gyöngítették a harcot a mozgalom vezetőségében folyó frakciós összetűzések is.

A számtalan nehézség ellenére, a munkásmozgalom forradalmi szárnya egyre erősödött. Ennek eredményeként a Független Szakszervezet belgrádi kongresszusa után 1927-ben megalakult a szervezet tartományi tanácsa, elnöke: Polgár András. Az erősödést bizonyítja, hogy 1928-ban 19 sztrájkot szerveztek, jobbára sikerrel.

Ilyen társadalmi körülmények között jelent meg, fejtette ki hatását a *Szervezett Munkás*. Ilyen feltételek mellett jelentek meg a kötetünkbe sorolt írások.

Mivel a Független Szakszervezetek magyar nyelvű szócsöve volt, érthető, hogy a mozgalom forradalmi céljaiért harcolt, teljes egészében ezeknek a céloknak a szolgálatába állította hasábjait, ennek a célnak érdekében jelentette meg írásait. Amit tett, az szolgálat volt. Fenntartás nélküli szolgálat; s ez vonatkozik nemcsak a vezércikkekre, hanem az itt közölt, inkább riport-szerű írásokra is.

A vajdasági munkások túlnyomó többsége szervezetlen volt; vagy nem látták a szakszervezetben rejlő lehetőségeket a jobb életért való harcra, vagy ha látták, esetleg nem mertek ehhez csatlakozni, mert féltek a munkaadók és a rendőrség megtorlásától, féltek, hogy munka és kenyér nélkül maradnak, hogy még nagyobb nyomorba juttatják magukat és családjukat. A harc vállalása, a mozgalomban való részvétel kockázattal járt, áldozatot követelt. Ma, ötven év távlatából visszatekintve könnyű azt mondani, hogy minden harc áldozatokat követel, hogy a munkásosztály vállalta a harcot, s óriási áldozatok árán vívta meg a maga felszabadítási harcát. Könnyű ezt ma így

mondani, de ha beleképzeljük magunkat az akkori helyzetbe, akkor a legnagyobb elismeréssel és csodálattal kell adóznunk azoknak a munkásoknak, akik a börtönök, a kínzás árán is vállalták a büntetések, a sztrájkok szervezését, de azoknak a tudósítóknak, újságíróknak és szerkesztőknek is, akik a *Szervezett Munkást* készítették. Ma is bámulatba ejtő az a céltudatosság, következetesség és tisztánlátás, amellyel újságírói munkájukat végezték, amellyel az ügyet, a munkásosztály felszabadításának az ügyét szolgálták.

Mondom, nem kell a vezércikkeket olvasnunk, hogy erre rádöbbenjünk. Az itt egybegyűjtött riportok vagy szociográfiai írások is maradéktalanul ezt a benyomásunkat erősítik meg. Politikai munkások, a mozgalom lelkes harcosai írták ezt az újságot, akik a kilátástalanul sötét, reménytelen helyzetben is messzire láttak, hitték és vallották – már akkor! –, hogy a sötét évtizedek után eljön az az idő, amelyért minden áldozatot érdemes vállalni. Borzalmas, felháborító, elkésztő dolgokat, eseteket írtak meg: félholtra vert kis kanászgyerekek, basáskodó munkásnyúzók, diktátoroskodó mesterek, munkásárulók, a kizsákmányolás, a megalázás és embertelenség legsúlyosabb esetei, újra és újra, minden tiltakozás ellenére csak mind súlyosabb formában ismétlődnek, nemhogy javulna, de éppen súlyosbodik a munkások helyzete... De akkor sem, vagy éppen azért nem adják fel a harcot, nem törnek meg, nem veszítik el hitüket! Az olvasó nyomát se találja itt a rezignált hangnak, az ingadozásnak, mintha egy pillanatig se gondoltak volna a harc hiábavalóságára, a túlerőben levő osztályellenség nemhogy elvette volna kedvüket, inkább erősítette harci szellemüket. A munkásokkal esett szörnyű igazságtalanságokról írva egy alkalmat se mulasztanak el, hogy ne buzdítsanak az osztályharcra, a szervezkedés fontosságára. „Így van ez, földmunkás testvéreim, ha követelünk magunknak egy darab kenyeret, hogy ehessünk, akkor lázadók vagyunk, kiket puskatussal akarnak jól tartani” – írja 1925 októberében egy topolyai levelező. Majd egy hónappal később erre figyelmeztet: „Ahol a paraszt megbízik az uraságban és a gazdagok pártjától várja helyzetének javulását, mindenütt csúfosan becsapják. A parasztok csak ott jutottak földhöz, ahol sorsukat a maguk kezébe vették...”

A Novi Sad-i munkáslevelező, miután leírja, milyen a gyári munkás élete, ezzel fejezi be tudósítását: „Ti pedig, munkások, ha emberibb életet akartok, küzdenetek kell érte. De ezt egyenként nem tehetitek, hanem csak összefogva, szervezve. Szervezkedjétek a független szakszervezetekben, amely küzd a munkásság egy szebb és boldogabb jövőjéért.”

Nemcsak az osztályharcba vetett hitnek ez a töretlensége érdemel figyelmet. Emlékeztetnünk kell egy másik szempontra is, amely ugyancsak végigvonul a *Szervezett Munkás* hasábjain: a proletár nemzetköziség eszméjét olyan következetességgel érvényesítették, hogy az ma is megbecsülést érdemel. Azt vallották, amellett álltak ki, hogy a proletárnak mindegy, hogy szerb vagy magyar tőkés vagy nagybirtokos zsákmányolja ki, az osztályellenség ellen egyformán harcolnia kell a munkásságnak, függetlenül attól, milyen nemzetiségű az, milyen nemzetieskedő jelszavakkal igyekszik megfélemlíteni a munkásokat. Idézzük az iménti topolyai levelezőt: „S kik teszik ezt velünk, munkástestvéreim? A gazdakörben tanyázó magyar birtokos gazdák, akik édes szavakkal csalogatnak bennünket a »Magyar Pártba«, hogy toljuk a jólétük szekerét. Fel akarnak bennünket használni hülye ideáik: az irredentizmus szolgálatában. Ezek az urak szavazták meg az egyik tanácsülésen, hogy a parcellákban kiosztott földdarabkákat szedjék vissza tőlünk, rongyos, nincstelen szegényektől. Így néz ki a »nemes magyar érzésű birtokosok« hálája a választások alkalmával kapott támogatásunkért.”

Látható ebből az idézetből, hogy az újság a munkásmozgalom erősítése érdekében nemcsak a tőkésekkel volt kénytelen harcolni, hanem a különféle nemzetieskedő színbe bújtatott félrevezetések ellen is. Annál is nehezebb lehetett ez, mert a magyar munkásság – akár a más nemzetiségűek is – nagy része iskolázatlan volt, politikai felkészültségük igen hiányos, s mint általában az ilyen tömegek, könnyen eshettek áldozatul a különféle megvesztegetési, félrevezetési kísérleteknek. Annál is inkább megtörténhetett ez, mert az uralkodó osztály törekvéseit odaadón támogatta a sajtója is, a kisebbségi is, amely sokkal jelentősebb anyagi eszközökkel, a tőkés kiadósabb támoga-

tásával jelent meg, mint a szakszervezeti újságok. A *Szervezett Munkás* hátsólapjain nemegyszer találkozunk éles hangon írt polemikus írásokkal, amelyekben a polgári lapok cikkeivel, az ottani állításokkal szállnak szembe. Lehet, hogy taktikailag nem mindig volt szerencsés ez a néha talán merevségnek tűnő szigorú elvszerűség. Erről talán el lehet gondolkodni, a tény azonban tagadhatatlan, s számunkra ez sokat jelent: ebben, a proletár nemzetköziség kérdésében is éppen olyan következetesek voltak, amilyen kitartóak az osztályharc vállalásában. Beláthatatlanul nehéz körülmények között teljesítették feladatukat. Azt mondta, megdöbbenve, csodálkozva állunk teljesítményük előtt. Azt kellene kérdeni: tudjuk-e követni példájukat? Tudjuk-e értékelni teljesítményüket? Tudjuk-e ezt az értéket megfelelő módon tovább gazdagítani?

Nemcsak a társadalmi-politikai ismereteik voltak meg, nemcsak hogy meg tudták ítélni a társadalmi helyzetet, a munkásmozgalom feladatait, képesek voltak rá, hogy a marxizmus módszereivel vizsgálják a társadalmi fejlődés törvényszerűségeit, s mikor meggyőződtek az osztályharc fontosságáról, vállalták is ezt a harcot, az ezzel járó áldozatot. Hihetetlen, merészségről tesznek tanúbizonyságot ezek az írások. Mindegyik szinte nyílt felszólítás a szervezkedésre, a harcra, a forradalomra. Hogy mertek így írni a falusi tudósítók, gyári munkáslevelezők? A történészek kimutatták, hogy a forradalmi munkásszervezetnek alig voltak tagjai a gyári munkásság körében, mert a gyárosok nem tűrték, hogy munkásaik között olyanok legyenek, akik elégedetlenséget szítanak, bérharcot, sztrájkot szerveznek. A szervezetteknek menthetetlenül felmondtak. Számtalan ilyen „intő példa” állhatott a munkások előtt, s mégis voltak, akik megírták az embertelen kizsákmányolás, a súlyos igazságtalanságok egyes eseteit. Konkréten megnevezték a tőkést, a hajcsárt, a földbirtokost, a munkásárulót, a helyet, a napot, ahol és amikor az eset megtörtént. Milyen lehetett egy-egy ilyen cikk hatása? Következtetni is nehezen tudunk. Talán csak az olyan tudósításokból sejthetünk valamit, mint amelyiket előbb idéztünk a kevi tudósító tollából. Sokat sejtet az a tény

is, hogy a munkaadók néhol már azokat a munkásokat is üldözték, akik kezében *Szervezett Munkást* láttak.

Az frások, a riportok és cikkek is majdnem mindig aláírás nélkül jelentek meg. A cím alatt rendszerint csak annyi van: Helyi munkáslevelezőnktől, Topolyai levelezőnktől, St. Moravikai munkáslevelezőnktől stb. Nyilván ez is azt bizonyítja, hogy a tudósítóknak leplezniük kellett magukat, hogy így védekezzenek a megtorlással szemben. Ez az elővigyázatossági megfontolásból fogantatott megoldás kétségtelenül indokolt volt. Ilyen konkrétan és élesen írni csak névtelenül lehetett. Így is bámulatos, milyen titoktartás volt a szervezetben, a szerkesztőségben, hogy nem tudódott ki egy-egy cikk szerzője. Sajnos, a titoktartás következtében a főszerkesztőkön és egy-két munkatárson kívül az újságírói, tudósítói gárdából ma alig ismerünk valakit.

Tudtommal a háború utáni jugoszláviai magyar újságírógárda tagjai között nem találkozunk olyanokkal, akik a *Szervezett Munkás* tudósítói, szerkesztői közül kerültek volna ki, illetve, akik már ott is dolgoztak volna. Túl hosszú volt ez az idő, 1929 elejétől, a megszűnés időpontjától a felszabadulásig? Túl változatos volt az az időszak, túl sok viharral járt, s elsodorta azokat, akik pedig nagy segítséget nyújthattak volna a felszabadulás utáni induló újságírásunknak? Az újabb folyó kutatások, úgy látszik, mégis sok mindenre fényt deríthetnek még (Urbán János), több péterrévei, adatai, moholi tudósításról kiderült például, hogy Cseh Károly írta. A most induló kutatások azt bizonyítják, hogy érdeklődésünk, ha késve is, mégis fokozottabban fordul a *Szervezett Munkás* által teremtett értékek tanulmányozása felé. Ebből talán le lehet vonni azt a következtetést, hogy a *Szervezett Munkás* hangneme, stílusa, hogy ne mondjam iskolája, amely, azt hiszem, páratlanul áll sajtónk történetében, nagyobb hatást gyakorol mai újságírásunkra. Osztálytudatos, elkötelezett újságírás volt ez, határozott célért küzdött határozott eszközökkel, soha meg nem ingó hittel és elszántsággal állt ki a munkásság jobb munka- és életkörülményeiért, a kíméletlen kizsákmányolás, a társadalmi igazságtalanságok ellen.

Hogy mit jelent, hogy mennyit ér mint teljesítmény az a néhány évfolyam, amelyet megalkottak, annak felméréséhez számba kell vennünk, szem előtt kell tartanunk a roppant kedvezőtlen társadalmi körülményeket, a tényt, hogy amit tettek, azt az elnyomatás, az üldöztetés és kizsákmányolás sötét éveiben tették. Számtalan ellenséggel, nehézséggel kellett megküzdniük. A tőkések, a munkaadók, a kizsákmányolók mellett ott volt mint nehezen leküzdhető akadály a nehéz helyzetben élő munkásosztály nagy részének érdektelensége, tudatlansága. Ennek káros következményeit lépten-nyomon érezték, harcoltak is ellene, számos cikkben figyelmeztetnek rá, hogy a munkásságnak szüksége van az önképzésre, az olvasásra, a politikai munkára, hogy ha meg akar szabadulni elnyomóitól, akkor le kell számolnia saját soraiban a közönnyel, össze kell fognia, szervezeten kell felsorakoznia és szembeszállnia mindenféle külső és belső ellenséggel.

Kitűnik az írásokból, hogy sokszor nem a tőkések szívós ellenállása, nem is a rendőrségi terror miatt bukott meg, maradt eredménytelen a munkások egy-egy akciója, sztrájkja, béremelési követelése, hanem a saját soraikból kikerülő árulók, a gyöngye jelleműek, a kitartó ellenállásra képtelenek miatt, akik éppen a válságos helyzetekben fordítottak hátat munkástársaiknak, a mozgalomnak, vagy azért, mert nem bírták tovább a megpróbáltatást, megtörttek a vállalt áldozat súlya alatt, vagy azért, mert árulásukból anyagi hasznot reméltek. A lap többször figyelmeztet erre a veszélyre, az ilyen magatartásból a mozgalomra származó károokra. A tudósítók elítélik az árulókat, figyelmeztetik a munkásokat, ne higgyenek nekik, ne hagyják magukat félrevezetni általuk, leplezzék le, közönsésk ki őket soraikból. Kíméletlenül, éles szavakkal, a legsúlyosabb ítélettel szólnak a cikkek azokról, akik pillanatnyi, egyéni érdekeikért feláldozták, elárulták elvtársaik ügyét. Érthető, ma is elgondolkodtató ez a hangnem, a szigorú viszonyulás, amit kifejez: nincs kegyelem azok számára, akik velünk együtt vállalják a harcot, a lemondást, az áldozatot a közös cél eléréseért, s aztán harc közben hátat fordítanak vállalt kötelezettségüknek, megszegik adott szavuk, az ellenséghez pártolnak,

s így mindannyiunk harcát, helyzetét súlyosbítják; a nyílt ellenségtől is ártalmasabbak ezek, példás kell legyen büntetésük is.

Több olyan esetről van szó a kötetbe felvett írásokban is, amelyet ma, ötven év után is érdemes lenne újra felkutatni, részletesebben megvilágítani, több oldalról bemutatni, következményeit ismertetni. Több szempontból is tanulságos lehetne ez. Az 1928. május 13-i számban A sztrájkőrök sorsa címmel megjelent írás arról számol be, hogy a zentai fűrésztelepen a munkások „egy része hősiezen kitartott a harcban, de mint már sokszor megtörtént, akadtak soraikban a csuhások és a mai tőkés társadalmi rendszer által elbutított huligánok...” Az írás hangnemére, a kíméletlen viszonyulásra jellemzőek az alábbi sorok is: „Már a sztrájk kezdetén akadtak kutya módra hízelgő huligánok, akik a sztrájkőrö huligán módjára visszamentek dolgozni, és ezáltal a legnagyobb bünt követték el az egész világ dolgozói ellen.” Ezek közé tartozott Gordán János, aki szakképzetlen munkás volt, de beállt egy gép mellé, ám a lendítőkerék elkapta, földhöz vágta és szörnyethalt. A cikkíró, miután leírja az esetet, levonja a tanulságot: „Ti pedig, félrevezetett sztrájkőrö Gordán Jánosok és a többiek, most már lássátok be, hogy a tőkés, mikor szüksége van rátok, hazudik, hízeleg, vállat vereget és végül az életeteket is követeli a profitja érdekében”, majd ekként figyelmezteti a munkásokat: „Testvéreim! Fűrésztelepi munkások! Gyertek, szervezkedjete, hogy a Független Szakszervezetek harcoss zászlaja alatt megtoroljuk az urak gazságait.”

Nem kevésbé lenne érdekes az 1927. május 22. számban Nyilatkozat címmel leírt eset. Josip Lendvay itt elmondja, hogy ő is azon hat ember közé tartozik, akik árulásukkal megbuktatták a Ferrum-gyár munkásainak mozgalmát. Beismeri, hogy engedett másik öt társa rábeszélésének és bement munkát vállalni, később azonban, mint mondja, megbánta bűnét, s azon kéréssel fordult az ottani vasas szakszervezet vezetőségéhez, hogy bocsássanak meg neki, és vegyék fel soraikba. Kijelenti, hogy senki sem beszélt rá elhatározására, hanem saját belátása szerint, a felébredt lelkiismerete parancsoló szavának engedelmeskedett. „Amikor tudatára ébredtem cselekedetemnek és ráismertem magamra, hogy mi voltam és mi vagyok, megundorodtam

saját magamtól, és senki más, mint a felébredt lelkiismeretem parancsoló szava kényszerített ide. Teljes bűnbánattal teszek eleget a vezetőség ítéletének, amely ebből a nyilatkozatból s a taggyűlés előtt való megjelenésből állott, ahol a tegnapi Lendvai megkapta az őt megillető büntetést, mert én magam is, a mai Lendvai utálattal és iszonyattal fordulok el a tegnapi Lendvaitól. Ígérem azt, hogy soha el nem tántorítható katonája leszek a munkásság bátran küzdő, szenvedésekben is bátor táborának.”

Egy ember így nyilatkozott magáról, magatartásáról, elhatározásáról. Mi lett később a sorsa, mi lett elhatározásának, nyilatkozatának a következménye, órá, magára nézve milyen hatást váltott ki munkástársaiban, az olvasókban? – csak néhány a sok kérdés közül, amelyre ma is érdekes lenne választ kapni.

Sok hasonló történet kívánná még meg, hogy utánajárjunk, hogy felkutasuk részleteit, a folytatását. De fölösleges lenne itt mind felsorolni, ez a néhány példa inkább csak azt szerette volna érzékeltetni, hogy a *Szervezett Munkás* újságíró gárdája a lap megjelenésének néhány éve alatt, alapvető feladatát teljesítve, olyan értékeket teremtett, amelyek ma is igényt tarthatnak érdeklődésünkre. Amellett, hogy tájékoztatta olvasóit, mozgósította őket, példák sorával bizonyította a szervezkedés fontosságát, a *Szervezett Munkás* a napi politikai feladaton túl olyan dokumentumanyagot képez, amely nélkülözhetetlen forrásként szolgál társadalmunk akkori korszakának tanulmányozásához, ez az anyag azonban nemcsak a történészek számára fontos, hanem a téma megválasztása, megközelítése, tárgyalása miatt sokszor nekünk is érdekes és hasznos olvasmányt jelent. A magatartás, az emberi helytállás egy-egy példáját látva, ötven év múltán se maradhatunk közömbösek az akkori harcoss proletárok bátor kiállása, áldozatvállalása iránt. S ez mindenképpen a megírás, az újságírók érdeme is.

Nem lehet itt célunk stilisztikailag, nyelvileg elemezni az írásokat, az olvasó azonban maga is rájön, hogy nem egy szövegben mennyire erőteljesen kifejezésre jut az igény, a törekvés, hogy a különféle stílusfogásokkal elhihetőbbé, megragadóbbá, felrázóbbá tegyék a történetet, más szóval a stílusesszközöket

valójukat úgy igyekeztek megformálni, hogy az az olvasóra minél nagyobb hatást gyakoroljon. A tudósítók és szerkesztők eme céltudatos munkásságának köszönhetjük, hogy a *Szervezett Munkás* cikkeiből nemcsak ismereteket kapunk az ötven évvel ezelőtti társadalmi viszonyokról, a munkáséletéről, a proletárok harcáról és önzetlen áldozatvállalásáról vidékünkön, emellett még igazi példamutatás ez, lecke is, amiből sokat tanulhatunk.

A Szervezett Munkás újságíró gárdájának teljesítményét vizsgálva azt emeltük ki elsősorban, hogy milyen biztos éleslátással ismerték fel koruk leglényegesebb társadalmi problémáit, ellentmondásait, a fejlődés irányát, s hogy nem riadtak vissza az áldozattól, vállalták a kockázatot meggyőződésük terjesztéséért. Hűek voltak a korukhoz, a kor emberéhez, hiteles képet festettek róla. Ezért jelentenek számunkra megbecsülésre méltó emléket.

1973. VII. 12.

Burányi Nándor

